

Nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap, vereniging tot behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland. Verschijnt driemaal per jaar.

Inhoud

Een nieuwsbrief	1
Contributie 1995	3
Promotie bestuursleden	3
Activiteiten in 1995	3
Neo-gothiek en neogotiek: een notitie over de vroegste neo-gothiek in België	4
Belangrijke uitspraak Raad van State	5
Aanvullend advies Raad voor het Cultuurbeheer over Van Abbemuseum	6
Klooster Albertinum te Nijmegen	7
De ongewisse toekomst van het R.K. Weeshuis in Nijmegen	8
Aanvraag St.-Agathakerk Beverwijk	9
Aanvraag Vrouwengevangenis Leiden	10
Sacramentsaltaar Kathedraal Utrecht	11
Restauratie kapel R.K. begraafplaats Utrecht	12
Ontwikkelingen regio Amsterdam	12
Villa Maritima te Wassenaar gesloopt	14
Aantasting markt Druten	15
Aanvraag watertoren Roermond	16
Actueel kerkennieuws	17

Een nieuwsbrief

— Rens Swart

Begin december ontvingen de leden van het Cuypersgenootschap de laatste uitgave

van (mede) onze vereniging: een fraai verzorgd tijdschrift, geheel gewijd aan de uitgewerkte wetenschappelijke bijdragen aan het symposium *Het Schilderachtige*. Dit succesvolle symposium vond plaats op 10 en 11 juni 1993 in Leiden en werd georganiseerd door de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, het Kunsthistorisch Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden en initiatiefnemer het Cuypersgenootschap. Het boekwerk is een speciale uitgave van het *Bulletin van de KNOB, Decorum* en *De Sluitsteen* werd verzorgd door uitgeverij *Architectura & Natura*.

De Sluitsteen en de nieuwsbrief

Het verschijnen van deze eerste nieuwsbrief hangt sterk met de uitgave van ons tijdschrift *De Sluitsteen* samen.

De uitgave van *De Sluitsteen* bleek ook het afgelopen jaar weer een gecompliceerde onderneming. Dit werd door een aantal factoren veroorzaakt. In de eerste plaats is het niet eenvoudig met een groot aantal instanties en financiers een uitgave als de genoemde gezamenlijke publicatie tot stand te brengen. Daarnaast is aan de technische kant van de uitgave een reorganisatie gaande. Het nummer dat in het teken stond van de *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* was het eerste nummer dat door uitgeverij *Architectura*

& Natura professioneel werd verzorgd. Dit betekende een aanzienlijke verlichting van het — tot dan toe zeer arbeidsintensieve — drukklaar maken van het tijdschrift. We willen hier graag de inspanningen van Jenny Bierenbroodspot-Rudolph memoreren. De professionele bemoeienis heeft zeker tot een fraai resultaat geleid (overigens is hierover per abuis niets in het jaarverslag gemeld) en graag vervolgen we op de ingeslagen weg. Het zal duidelijk zijn dat dit — letterlijk — zijn prijs heeft.

Met het oog op de financiële en organisatorische consequenties heeft het bestuur voorgesteld om de frequentie van drie gewone *Sluistenen* per jaar te verlagen tot twee, waarbij voor één nummer gedeeltelijk externe financiering zal moeten worden gevonden. De inhoud van *De Sluisteen* zal vrijwel geheel uit wetenschappelijke bijdragen bestaan. Daarnaast zal de uitgave van een nieuwsbrief van start gaan, waarin de leden op de hoogte zullen worden gehouden van het verloop van acties en waarin mededelingen en verenigingsnieuws zullen worden gepubliceerd. Deze nieuwsbrief zal drie maal per jaar verschijnen. Dit voorstel is door de algemene ledenvergadering van 9 oktober 1994 goedgekeurd.

Naam nieuwsbrief

Is het wellicht aardig de nieuwsbrief een naam te geven, ook ter onderscheiding van de ettelijke nieuwsbrieven die met niets anders dan de soortnaam getooid zijn? Even dachten we aan *De Kraagsteen*, hetgeen zowel de verwantschap met ons wetenschappelijk tijdschrift *De Sluisteen* aangeeft als het onderscheid, maar deze suggestie werd onder de veroordeling „oubollig” door de overige bestuursleden afgewezen. (Zonder hiervan te weten suggereerde prof. Singelenberg op de ledenvergadering overigens *De Hoeksteen*). Voorlopig dus maar gewoon 'Nieuwsbrief'. Wat vindt u? Maak

uw mening kenbaar!

Inhoud van dit nummer

Dit eerste nummer van de nieuwsbrief bevat, doordat de afgelopen anderhalf jaar de rubriek *De rafelrand van de monumentenzorg* niet is verschenen, veel nieuws over acties, waaronder een interessante uitspraak van de Raad van State, alsmede een notitie bij een tentoonstelling over neogothiek in Gent.

Als geen ander is ons lid Leo Dubbeelaar op de hoogte van de wederwaardigheden van de katholieke kerken in Nederland; in dit nummer een selectie van actueel nieuws.

Draag bij aan de inhoud!

De nieuwsbrief is bedoeld om de leden van het Cuypersgenootschap zo goed mogelijk te informeren over zaken betreffende het negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed. U kunt daaraan zelf een bijdrage leveren en wordt daartoe van harte uitgenodigd. Mededelingen, wetenswaardigheden, artikelen, brieven en besprekingen zijn welkom, alsmede berichten die niet direct voor publicatie bestemd zijn. Lever uw bijdrage bij voorkeur zowel op papier als op floppy-schijf (WP 5.0 of 5.1 of liever nog in ASCII-vorm).

De strekking van de opgenomen artikelen en mededelingen hoeft overigens niet noodzakelijkerwijs overeen te komen met de zienswijze van het bestuur.

Advertenties

Het zal duidelijk zijn dat de publicaties zwaar op de middelen van het genootschap drukken. Om die reden is de mogelijkheid geschapen commerciële advertenties te plaatsen. Inlichtingen bij de redactie of de penningmeester. Suggesties voor werving zijn eveneens welkom.

Contributie 1995

De penningmeester verzoekt u de contributie voor 1995 à f 35 over te maken middels bijgaande acceptgiro.

Daarop is een cijfer afgedrukt dat het jaar aangeeft waarvoor u de contributie nog dient te voldoen. In het algemeen zal dat '95' zijn. Wij verzoeken leden met een lager getal vriendelijk hun achterstallige contributie eveneens over te maken. Indien 'NB' vermeld is behoeft u niet te betalen.

Graag wijzen wij u op de mogelijkheid om dit bedrag te verhogen met een schenking, om de financiële situatie van onze vereniging op een redelijk peil te houden. Zoals u leest in deze Nieuwsbrief is het Cuypersgenootschap op dit moment zeer actief in allerlei acties tot behoud van monumenten en de daaruit voortkomende beroepsprocedures. Dit heeft echter gevolgen voor de kosten van onze vereniging, zeker nu de leges voor het instellen van een beroep bij de Raad van State zijn verhoogd van f 200,- naar f 800,-. Daarnaast heeft u aan de laatste twee uitgaves van *De Sluitsteen* gezien dat er alles aan wordt gedaan om de kwaliteit van ons bulletin te verbeteren.

Wij zijn u voor uw gift, die afrekbaar is voor de inkomstenbelasting, zeer erkentelijk.

Promotie bestuursleden

— Rens Swart

De voorzitter van het Cuypersgenootschap, Wies van Leeuwen, en de secretaris, Bernadette van Hellenberg Hubar, medeoprichters van het genootschap, zullen beiden

hun proefschrift verdedigen tijdens hun promotie op woensdag 29 maart 1995.

Wies van Leeuwen hoopt te promoveren op *De maakbaarheid van het verleden. P.J.H. Cuypers als restauratie-architect*; de dissertatie van Bernadette van Hellenberg Hubar is getiteld *Arbeid en bezieling. De visie op het artistieke scheppingsproces, verbeeld en verwoord door P.J.H. Cuypers, J.A. Alberdingk Thijm en V.E.L. de Stuers*. Promotor van beide bestuursleden is prof. dr. C.J.A.C. Peeters.

De promoties vinden plaats in de aula van de Katholieke Universiteit Nijmegen om 13.30 uur.

Over de verkrijgbaarheid van de dissertaties berichten wij u in de volgende uitgave van de Nieuwsbrief.

Activiteiten in 1995

— Gert van Kleef

Ook in 1995 organiseert het Cuypersgenootschap weer excursies, lezingen en symposia. Nog niet alles is op dit moment al bekend, maar een aantal zaken is al zodanig voorbereid, dat daarover reeds nu informatie kan worden gegeven.

Voorjaarsexcursie

Deze excursie zal worden gehouden eind mei of begin juni in Düsseldorf. Er zal een zeer bijzonder museumcomplex worden bezocht uit het interbellum. Dit complex is niet alleen architectonisch en stedenbouwkundig van grote waarde, maar ook bezit het museum een zeer interessante collectie schilderkunst uit de Düsseldorfse School, die van grote invloed is geweest op de schilderkunst van de katholieke kerkinterieurs in de negentiende en vroeg twintigste eeuw.

De erfenis van Vitruvius

Het *Vitruvianum* — een onlangs opgericht

instituut dat zich met name in Euregionaal verband richt op architectuur — zal in samenwerking met het Cuypersgenootschap op 13, 14 en 15 oktober 1995 in Heerlen een driedaags symposium houden over de erfenis van Vitruvius in de latere architectuur, waaronder de negentiende en twintigste eeuw. Het programma vangt aan op vrijdagavond met de kaderrede, uitgesproken door Georg Germann, auteur van het Duitse standaardwerk *Neugotik*. Het eindigt op zondag met een door het Cuypersgenootschap georganiseerde excursie naar onder meer het Benedictijner klooster van

Dom van der Laan in Mamelis (bij Vaals). Deze excursie staat onder leiding van Richard Padovan, die recent een belangwekkend boek publiceerde over Van der Laan.

Er zal nog worden aangegeven waar men gedurende de vrijdagnacht en zaterdagnacht kan verblijven. Uiteraard is het ook mogelijk alleen de excursie op zondag bij te wonen.

Voor beide activiteiten wordt u uiteraard nog afzonderlijk uitgenodigd. Mogelijk kunt u nu reeds de datum van het symposium in uw agenda noteren.

Neo-gothiek en neogotiek: een notitie over de vroegste neo-gothiek in België

— Wim Meulenkamp

De grote tentoonstelling 'Neogotiek in België' die van 1 oktober tot en met 31 december 1994 in het Bijlokemuseum in Gent werd gepresenteerd was, samen met het bij die gelegenheid luxueus uitgegeven boek, een unicum. Interessant was dat hier nu eens geen scheiding tussen 'burgerlijke' en kerkelijke neo-gothiek werd betracht, maar dat voorwerpen uit beide kampen broederlijk naast elkaar werden behandeld. De tentoonstelling wilde evenals het boek een overzicht bieden van de Belgische neogothiek, culminerend in de werken van Bethune, die honderd jaar geleden overleed.

Nu is het met dat overzicht toch wat vreemd verlopen. Blijkbaar zijn boek en tentoonstelling in grote haast voorbereid en samengesteld, en krijgen we bijvoorbeeld op het gebied van de vroegste en vroege neo-gothiek een uiterst curieus beeld voorgeschoteld. Een gemiste kans als deze is van grote consequentie, aangezien het grote moeite zal kosten dit beeld

weer te corrigeren. Daarom is het misschien nuttig enkele korte notities aan te dragen.

Wat al snel opvalt is dat dit niet zozeer een nationale tentoonstelling was, maar dat opvallend veel materiaal afkomstig was uit Gent en omgeving, waar impliciet ook de oorsprong van de Belgische neogothiek wordt gelokaliseerd. Het poortgebouw van Moregem (bij Oudenaerde) uit ca. 1792-98 wordt als „een der oudst bewaarde voorbeelden” gepresenteerd, nadat Van Cleven dit nu kapot gerestaureerde poorthuis in 1988 „wellicht het vroegste voorbeeld” van Belgische neogothiek noemde. Daarna volgen enkel Vlaamse voorbeelden: Rupelmonde, Kortrijk, Gent, met als 'Waalse' uitzondering het neogothische paardemausoleum (vóór 1784) in Hex (Limburg), voor het lievelingspaard Venus van de Luikse prins-bisschop De Velbrück. Merkwaardig genoeg wordt het gebouw juist „rustiek” genoemd — het is

echter neo-gothisch.

Het aardige is dat alle gebouwen die Van Cleven niet noemt, en die alle eerder zijn dan Moregem, uit Wallonië stammen. Zo is er de uitgebreide schijnruïne op Chateau Arville (Namen), in 1790 gebouwd door baron De Haultepene na een reis door Engeland, en sterk gelijkend op de *sham ruin* van Painshill in Surrey. Het Chateau d'Annevoie (Namen) kent kleine schijnruïnes, waarschijnlijk van enkele jaren eerder, terwijl in de jaren 1780 landvoogdes Maria-Christina en haar gemaal Albrecht von Sachsen-Teschchen op Schoonenberg te Laken (Brabant) eveneens een gothische schijnruïne lieten oprichten. Ook niet genoemd wordt het belvédère op de Motte Den Dultf te Bornem uit 1802, terwijl de genoemde veranderingen op het kasteel Wissekerke te Bazel door Verly uit 1825 in werkelijkheid werden voorafgegaan door gothiseringen van de hand van Pissou in 1803.

Het aardigste voorbeeld ligt diep ver-

stopt in deel 16/2 van de *Patrimoine*-reeks (vergelijkbaar met de *Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst*, maar veel meer bouwwerken omvattend), maar ook die is de samenstellers van boek en expositie blijkbaar niet opgevallen: een neo-gothische ijskelderingang gedateerd 1759 in het kasteelpark van Goé (Luik). En daar hebben we nu mogelijk een *echt* begin van de Belgische neo-gothiek, zo'n vier decennia voordat in *Neogotiek in België* de jaartelling begint.

Voor Nederland is overigens ook zo'n interessant rijtje te maken, maar dat is een ander verhaal.

Jean van Cleven e.a., *Neogotiek in België*, Lannoo, Tielt 1994. ISBN 90 209 2434 6. Bfr. 1100.

Deze notitie is gebaseerd op onderzoek en inspecties van de auteur voor het boek *FOLLIES!: Bizarre bouwwerken in Nederland en België*, dat in mei 1995 bij uitgeverij De Arbeiderspers zal uitkomen.

Belangrijke uitspraak Raad van State

— Gert van Kleef en Bernadette van Hellenberg Hubar

In het geschil rond de aanvraag tot plaatsing van het Leidse Koninklijk Militair Invalidenhuis op de rijkslijst van monumenten heeft de Raad van State een belangrijke uitspraak gedaan inzake de onderbouwing van dergelijke afwijzingen door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zoals gepubliceerd in een eerder verschenen *Sluitsteen* tracht de *Stichting tot Behoud van het Koninklijk Militair Invalidenhuis te Leiden* afbraak van de eetzaal en de serre van dit monumentale Invalidenhuis van architect Posthumus Meyjes te voorkomen door rijksbescherming van het gehele complex. Het Cuypersgenootschap ondersteunt de stichting daarbij inhoudelijk.

De aanvraag die de stichting daartoe bij de minister heeft ingediend is in 1991 afgewezen, waarna de stichting beroep heeft aangetekend bij de Raad van State. Op 30 augustus 1994 is dit beroep behandeld bij de Raad van State, die op 17 oktober 1994 het besluit van de minister *vernietigde* en daardoor de stichting in het gelijk stelde.

Zeer belangrijk voor het werk van ons genootschap was daarbij de motivering van de Raad van State. Deze constateert dat de inzichten waarop de minister, dus de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, zich in het geval van het Invalidenhuis baseert op rijksniveau nog niet zijn uitgekristalliseerd. Vervolgens merkt de Raad van State

op dat er derhalve onvoldoende houvast is om reeds thans aannemelijk te achten dat nadere inzichten niet tot een gewijzigde uitkomst zullen leiden. Het moet daarom volgens de Raad niet uitgesloten worden geacht dat in het licht van de zich nog evoluerende denkbeelden het Invalidenhuis alsnog als monumentaal object van rijksbelang kan worden aangemerkt.

Op grond hiervan wordt door de Raad geconcludeerd dat het besluit is genomen in strijd met het beginsel van behoorlijk bestuur en dat het een deugdelijke motivering ontbeert.

Voor het eerst wordt hiermee het ontwijkende gedrag van de Rijksdienst aan de kaak gesteld bij de aanvragen tot bescherming van jongere bouwkunst. Ook aan-

vragen van het Cuypersgenootschap zijn herhaaldelijk afgewezen (bijvoorbeeld ten behoeve van de Sint-Vituskerk te Blauwhuis) op grond van de mening van de Rijksdienst dat inzichten met betrekking tot een groot aantal typen gebouwen in de periode 1850-1940 nog niet voldoende waren uitgekristalliseerd. In het vervolg is een dergelijke ontwijking van de kern van de zaak niet meer mogelijk. Men zal nu alleen nog maar na een gedegen vergelijking met objecten, die op typologisch en ander gebied vergelijkbaar zijn, onze aanvragen kunnen afwijzen.

Wij gaan met meer vertrouwen voor de al ingezette beroepszaken naar de Raad van State!

Aanvullend advies Raad voor het Cultuurbeheer over Van Abbemuseum Eindhoven

— Gert van Kleef en Bernadette van Hellenberg Hubar

Medio 1994 heeft de toenmalige minister van WVC het verzoek van de *Stichting Behoud van het Van Abbemuseum* tot plaatsing van de dit museum op de rijkslijst van monumenten afgewezen. Dit verzoek was, in samenwerking met het Cuypersgenootschap, gedaan om te voorkomen dat de uitbreidingsplannen van architect Cahen zouden kunnen worden uitgevoerd. Deze plannen zouden het oorspronkelijk ontwerp van A.J. Kropholler uit 1936 vrijwel volledig vernietigen. Hoewel tegen deze afwijzing bij de minister beroep is aangetekend, waardoor realisatie van de uitbreiding voorlopig niet mogelijk is, is er thans nog geen enkele waarborg dat dit nog geheel gave museum uit het interbellum kan worden behouden.

De minister nam dit afwijzende besluit

mede op basis van het negatieve advies van de Raad voor het Cultuurbeheer, die om bestuurlijke redenen niet tot bescherming kon adviseren.

Op 11 november heeft deze Raad een aanvullend advies verzonden, nu aan de staatssecretaris van OCW. Hierin constateert de Raad dat in de architectuurhistorische paragraaf van de afwijzende beschikking van de minister in het geheel geen aandacht is besteed aan de plaats van het Van Abbemuseum te midden van de andere museale gebouwen uit het interbellum (bijvoorbeeld het Haags gemeentemuseum, het Kröller-Müllermuseum en het Twents museum). Ook vond men de opmerking dat het „exterieur in algemene zin niet op onherstelbare wijze zal worden aangetast” heel bijzonder. Van de oorspronke-

lijke vorm van het exterieur blijft immers nog maar weinig over na de totstandkoming van de uitbreiding.

De Raad voor het Cultuurbeheer is van mening dat de architect en de opdrachtgever (de gemeente Eindhoven) hadden moeten inzien dat de thans voorgestelde plannen *noch* zullen leiden tot een respectvolle benadering van het gebouw, *noch* tot een goed vormgegeven museum. Het betekent volgens de Raad een impliciete destructie van het ontwerp van Kropholler.

De Raad stelt daarom voor het museum niet in verticale zin uit te breiden (dus er een gedeelte bovenop zetten), maar

in horizontale zin, zoals oorspronkelijk al de bedoeling was. Dit is ook al met succes gebeurd bij het Gemeentemuseum in De Haag, het Kröller-Müllermuseum en het museum Boymans-van Beuningen.

Hiermee doet de Raad een beroep op de staatssecretaris de gemeente Eindhoven te bewegen af te stappen van de huidige slechte uitbreidingsplannen en alsnog een horizontale uitbreiding te overwegen.

Het zal duidelijk zijn dat de *Stichting Behoud het Van Abbemuseum* en het Cuypersgenootschap met veel genoegen gebruik zullen maken van dit aanvullende advies bij de verder in te stellen beroepsprocedures.

Het klooster Albertinum te Nijmegen

— Wies van Leeuwen

Het complex van het klooster Albertinum te Nijmegen, uitgevoerd naar ontwerp van het bureau Ed. Cuypers, is onlangs door de paters Dominicanen verkocht aan de projectontwikkelaar Wibeco. Deze stelt zich voor het kloostergebouw, dat voorkomt op de voorlopige gemeentelijke monumentenlijst, integraal te handhaven en in te richten voor kamerverhuur aan studenten. Hierdoor kan het gebouw in hoofdlijnen in de originele staat bewaard blijven, al is de vraag wat de gevolgen van dit gebruik op de lange termijn zullen zijn voor de vele bijzondere gangen en zalen in dit rijk gedetailleerde gebouw.

Wibeco wil het geheel verder exploiteren door de fraaie, eveneens door Cuypers ontworpen parkachtige kloostertuin te bebouwen met woningen. Tevens zal hier een vervangend klooster komen voor de Dominicanen. Het uit de jaren zestig daterende bestemmingsplan voor het gebied is sterk verouderd en laat een bebouwingspercentage van 30 procent toe. Dit impliceert

het verlies van een groot deel van de kloostertuin, waardoor indirect de monumentale waarde van het gebouw wordt aangetast. De tuin is immers in nauwe relatie met het gebouw ontworpen, de groenstructuur zet als het ware de de opzet en inwendige indeling van het klooster voort in de buitenruimte.

Verontruste omwonenden hebben de Werkgroep Behoud Albertinum opgericht die op 3 november 1994 een druk bezochte informatieavond hield. Het Cuypersgenootschap behoorde hier tot de pleiters voor behoud van de tuin. De werkgroep heeft contact met de gemeente, Wibeco en belangengroepen en heeft als voorname doel het behoud van de tuin, die een belangrijke functie heeft als groengebied voor de omgeving. De projectontwikkelaar wil een zo intensief mogelijke bebouwing met als gevolg ernstige aantasting van het gebied. De gemeente heeft verzuimd het bestemmingsplan tijdig aan te passen en tracht nu in overleg met de projectont-

wikkelaar de schade te beperken.

Het lijkt absurd dat een bestaand groengebied wordt aangetast, terwijl elders tegen hoge kosten nieuwe groenstructuren worden gecreëerd. Het is de vraag of minnelijk overleg tot een aanvaardbaar compromis zal leiden. Het Cuypersgenootschap ondersteunt het streven van de buurtbewoners en heeft bij de gemeente en de gemeentelijke monumentencommissie gepleit voor behoud van de waardevolle elementen van klooster en tuin.

Intussen is ook het klooster Mariën-

bosch aan een projectontwikkelaar verkocht. Probleem bij de omgang met de waardevolle Nijmeegse kloostercomplexen is het ontbreken van een gemeentelijke toetaalvisie, waardoor sterk verouderde bestemmingsplannen ongewijzigd bleven. Het pleidooi dat het Cuypersgenootschap in 1988 hield voor het ontwikkelen van een visie op de kloosterterreinen heeft (nog) geen effect gehad, een omissie waarvan men hier de wrange vruchten moet plukken.

De ongewisse toekomst van het R.K. Weeshuis in Nijmegen

— Willem-Jan Pantus

Samen met de plaatselijke afdeling van de Bond Heemschut, de Vereniging Numaga en de Bewonersraad Binnenstad zet het Cuypersgenootschap zich al sinds 1992 in om de sloop van het rijksmonument vm. R.K. Weeshuis op de Hessenberg in Nijmegen af te wenden.

Het voortbestaan van het gebouw is in gevaar, sinds er met veel trompetgeschal een nieuwbouwplan, het resultaat van een architectenprijsvraag, in de openbaarheid is gebracht. Dit plan, dat de onheilspekkende naam *Flash Gordon* draagt, voorziet in de bebouwing van het een binnen de begrenzing van de oude binnenstad gelegen terrein, dat na de verhuizing van een krantenmaatschappij vrijgekomen was. De Gemeente Nijmegen wilde een hoogwaardige architectonische invulling van deze steeds zeldzamer wordende open plekken in het hart van de stad, voorwaar een loffelijk streven. Het enthousiasme van velen bekoelde echter al snel, toen bleek dat in de randvoorwaarden van de internationale architectenprijsvraag ook het als rijksmonument geboekstaafde onderdeel van de voormalige bedrijfsgebouwen, het oude Wees-

huis, wegbestemd was. „To be demolished” heette het letterlijk. Slechts een uit 1640 daterend natuurstenen poortje, van de hand van Simon Bosboom, met de figuren van weeskinderen, zou een plaatsje moeten krijgen in het bouwplan.

Het Cuypersgenootschap heeft onmiddellijk bij de verantwoordelijke wethouder om opheldering gevraagd. Uit het gesprek bleek dat de Gemeente zich op het standpunt stelde dat slechts het poortje onder de bescherming van de monumentenwet valt, en dat het „democratisch krachtenveld” maar moest uitmaken of de gebouwen van het weeshuis afgebroken zouden worden. Ook indien het gehele gebouw een rijksmonument zou zijn (wat de Rijksdienst inmiddels schriftelijk aan de Gemeente Nijmegen heeft bevestigd), zou de gemeenteraad volgens de monumentenwet immers zelf tot afvoering van de lijst c.q. sloop kunnen besluiten. En dit laatste streefde het College van B. en W. na.

Volgens het Cg handelt de Gemeente hiermee in strijd met de wet. Er wordt immers *carte blanche* gegeven aan de planontwerpers om het terrein in te vullen, alsof

er geen wettelijk beschermd monument bestond.

Na enkele jaren is nu echter gebleken dat de technische en financiële uitvoerbaarheid van het plan *Flash Gordon* problemen oplevert, vandaar dat er door de Gemeente nog geen procedures zijn gestart. Vooruitlopend daarop heeft het Cg de Raad voor het Cultuurbeheer, afdeling Monumenten om een standpunt gevraagd. Tevens wil het Cg het College van B. en W. en de Raad vragen om het rijksmonument in zijn geheel bij de plannen te betrekken, nu aan de architecten om een ingrijpende herziening gevraagd gaat worden. In zijn huidige vorm is het plan immers niet uitvoerbaar, dat heeft de gemeente inmiddels laten we-

ten. Dit is de kans bij uitstek om uit de impasse te komen.

Het monument is een fraai voorbeeld van een gebouw dat zich in de loop der eeuwen steeds aan zijn nieuwe functie heeft aangepast. Alle fasen zijn heden ten dage nog goed afleesbaar. Zo is het gebouw in de late middeleeuwen ontstaan als nonnenklooster, na de secularisatie rond 1640 tot weeshuis verbouwd, in de negentiende eeuw door Pieter van der Kemp aanmerkelijk uitgebreid en gemoderniseerd en in onze eeuw door Charles Estourgie als kantoorgebouw ingericht. Ondanks de middeleeuwse gewelfde kelders en het zeventiende-eeuwse poortje maakt het in hoofdzaak een negentiende-eeuwse indruk.

Aanvraag rijksbescherming St.-Agathakerk te Beverwijk

— Gert van Kleef

Op verzoek van een plaatselijk belangengroepering heeft het Cuypersgenootschap een aanvraag gedaan voor plaatsing van de Sint-Agathakerk te Beverwijk op de rijkslijst van Monumenten. Het is noodzakelijk om de kerk vooruitlopend op de voltooiing van het Monumenten Selectie Plan inwendig en uitwendig te beschermen, omdat binnenkort een discussie over het opheffen van de parochie wordt afgerond, waarbij de huidige intentie is sluiting en afstoting van het kerkgebouw ten gunste van een modern gebouw elders. Door de kerk te beschermen lijkt het mogelijk dat de samen te voegen parochies kiezen voor behoud van de Sint-Agathakerk in plaats van het moderne architectonisch oninteressante gebouw waaraan thans de voorkeur wordt gegeven.

Het kerkgebouw is ontworpen door Joseph en Pierre Cuypers jr. en werd gebouwd in de jaren 1922-1924. De kerk is een karakteristiek voorbeeld van de cen-

traalbouw in de katholieke kerkarchitectuur in het eerste kwart van deze eeuw. Met die centraalbouw gaf men uiting aan de wensen van de liturgische vernieuwing, waarbij niet alleen een gewelf over alle gelovigen een zinnebeeld moest geven van de *samenvatting van alle klassen in de moederschoot der ene Kerk*, maar men ook de gelovigen kon laten plaatsnemen *in het midden van de tempel, in medio templi*. Een nieuwe ontwikkeling binnen de centraalbouw vormden de Onze Lieve Vrouwekerk van Bussum (1921) en de onderhavige kerk, beide van Joseph Cuypers. De centrale koepel is ondergebracht in een achthoekig dak dat het silhouet van Beverwijk domineert. De koepel wordt omringd door een gecompliceerde krans van zijkapellen.

De Sint-Agatha is in het bezit van een uniek interieur, dat vrijwel geheel door één kunstenaar is ontworpen: Lambert Lourijsen (1885-1950), schilder, glazenier en ontwerper van kerkelijke kunstnijverheid.

Louijisen was sterk beïnvloed door het werk van Jan Toorop met wie hij goed bevriend was. Na zijn opleiding in Amsterdam en Den Haag en een periode van leraarschap aan het Sint-Ignatiuscollege in Amsterdam vestigde hij zich in Haarlem als zelfstandig kunstenaar.

Uit die eerste periode, waarin hij zich geheel toeweedde op kerkelijke kunst, dateert het complete interieur van de Sint-Agatha. Van zijn hand zijn het hoofdaltaar (1927), de preekstoel (1931), de meeste ramen (1925), de mozaïeken (1925-1927) tegen de wanden en de kruiswegstaties (1925).

Met name de ramen, de mozaïeken en de kruiswegstaties zijn zeer bijzonder. De staties, gestyleerd op de wijze zoals ook Toorop werkte, zijn op grote schaal bekend geworden doordat zij in een meditatieboekje over de Kruisweg door uitgeverij

Nelissen te Bilthoven in 1935 als illustraties werden opgenomen.

De grote inbreng van Louijisen in deze kerk maakt het interieur tot een harmonisch geheel van hoge kwaliteit. Hoewel de invloed van Toorop duidelijk zichtbaar is, is de eigenheid van Louijisen toch ook zeer aanwezig in de lossere stylering van de engelen in de mozaïeken en in de stralenkransen rond de symbolen in de ramen.

Integrale bescherming van het kerkgebouw is noodzakelijk omdat herbesteding van het gebouw zeker nadelig zou werken voor het waardevolle interieur.

Het besluit van de minister omtrent onze aanvraag wordt binnenkort verwacht. De gemeente Beverwijk en de provincie Noord-Holland hebben de minister geadviseerd de aanvraag te honoreren.

Aanvraag rijksbescherming Vrouwengevangenis te Leiden

— Gert van Kleef

Enige tijd geleden heeft een van de leden van het Cuypersgenootschap gevraagd de situatie rond de voormalige *Vrouwengevangenis* te Leiden te bestuderen.

Vanwege de herbesteding van het Pesthuis te Leiden tot Nationaal Natuurhistorisch Museum bestaat het voornemen de negentiende-eeuwse vleugel van dit Pesthuis, veelal genoemd de *Vrouwengevangenis*, te slopen. Nadere beschouwing heeft opgeleverd dat deze sloop het verlies zou betekenen van een belangrijk voorbeeld van justitiële overheidsarchitectuur.

Om die reden heeft het Cuypersgenootschap bescherming van de rijksmonumentenlijst aangevraagd, die overigens reeds geldt voor het oudste deel van het Pesthuiscomplex. Het Pesthuiscomplex bood tot enige jaren geleden onderdak aan het Legermuseum, dat in 1984 naar Delft

verhuisde. In 1986 werd besloten het Pesthuiscomplex te bestemmen tot Nationaal Natuurhistorisch museum, waartoe het oudste deel van het complex in de jaren 1987-1989 werd gerestaureerd. De merkwuurige omstandigheid doet zich daarbij voor, dat het negentiende-eeuwse gedeelte, de voormalige *Vrouwengevangenis*, in het thans voorliggende ontwerp moet worden gesloopt, zonder dat daar een duidelijke reden voor is. In het ontwerp wordt het door de sloop vrijkomende grondgebied gebruikt voor groenaanplant. Naar onze indruk is hier sprake van een ontwerp met de verouderde visie dat het 'echte' monument (van vóór 1850) zoveel mogelijk moet worden ontdaan van negentiende- en twintigste-eeuwse toevoegingen, ook al zijn deze karakteristiek of waardevol.

In deze situatie is er alle aanleiding om

ook de negentiende-eeuwse vleugel volledig te handhaven en te gebruiken voor het Nationaal Natuurhistorische Museum.

In de periode dat de Vrouwengevangenis werd gerealiseerd, was het Pesthuis in gebruik als gevangenis. Ter uitbreiding van het gevangeniscomplex werd in 1861 een eerste gedeelte aanbesteed voor „een gebouw tot nachtverblijf der gevangenen”. In 1862 en 1863 werden de volgende twee gedeelten van dit gebouw aanbesteed naar ontwerp van „den ingenieur voor den gevangenisbouw” A.C. Pierson.

Volgens een plattegrond uit 1872 waren in het gebouw 348 cellen, die waren verdeeld over 4 langwerpige blokken per verdieping in de lengterichting van het gebouw, met steeds 2 x 24 cellen rug-aan-rug. In de oorspronkelijke situatie had het gebouw een vrij steile kap, bestaande uit stalen spanten, die tijdens een latere verbouwing is vervangen door de thans aanwezige vrij flauwe kapconstructie. Ook is de vorm van de ramen veranderd van een oorspronkelijk eenvoudig traliewerk tot de historiserende roedenverdeling die thans aanwezig is.

In 1890 veranderde het complex opnieuw van functie en werd het in gebruik genomen als Rijkswerkinrichting voor vrouwen en werd de Vrouwengevangenis bestemd tot Huis van bewaring, een bestemming die al in 1902 werd beëindigd.

In 1910 werd de Vrouwengevangenis verbouwd tot Rijksopvoedingsgesticht voor jongens, waartoe de vensters op de begane grond voor en achter en op de verdieping

alleen aan de voorzijde naar beneden werden verlengd. Op de verdieping werden slaapzalen aangebracht. Ook deze bestemming heeft maar korte tijd geduurd, omdat al in 1928 het gebouw in gebruik werd genomen als Rijksasyl voor psychopaten. Reeds rond 1937 werd ook deze bestemming gewijzigd om het gebouw te kunnen gebruiken als garnizoenswerkplaats. Voor het echter zover kon komen is het in de oorlogsjaren in gebruik genomen als legermuseum.

Ook thans nog, na de vele nieuwe bestemmingen die de Vrouwengevangenis heeft gehad, bezit het gebouw nog het karakter van een negentiende-eeuwse gevangenisinstelling.

De voormalige Vrouwengevangenis is typologisch interessant binnen de Nederlandse gevangenisarchitectuur. Hoewel er al enkele koepelgevangenissen zijn of worden beschermd is daarmee nog geen goed beeld aanwezig van de Nederlandse gevangenisarchitectuur. Het onderhavige object is een goed voorbeeld van een gebouw ten behoeve van gevangenen uit de negentiende eeuw.

Herbestemming van de Vrouwengevangenis als depot of werkruimte lijkt, gezien de ligging, goed mogelijk. De achteringang van de Vrouwengevangenis is goed te verbinden met de zij-ingang van het Pesthuis.

Er is daarom alle reden het gebouw niet te slopen, maar te integreren in het nieuwe museum.

Het sacramentsaltaar uit de Ste.-Catharinakathedraal te Utrecht

— Rens Swart

Tijdens de grootscheepse restauratie van de kathedrale kerk aan de Lange Nieuwstraat in Utrecht, die tussen 1955 en 1963 plaats-

vond, werd het zeer belangwekkende neogotische interieur ernstig geschaad. Van dit rijke en uniforme interieur resten nu nog

slechts enkele onderdelen. Hieronder zijn delen van het sacramentsaltaar. Net als het toenmalige hoogaltaar en oxaal (dat laatste is als orgelgalerij nog grotendeels aanwezig) werd het destijds in het zuidertransept geplaatste sacramentsaltaar ontworpen door Hugo Schneider (1841-1925) en uitgevoerd in het atelier van Mengelberg. Na de restauratie werd het ontdaan van onder andere ciborium en tombe en opgesteld in het noordertransept.

Het sacramentsaltaar is onlangs verwijderd teneinde de vloer van de zijbeuken te kunnen restaureren. Omdat men het altaar weinig fraai vond heeft het kerkbestuur het in bruikleen gegeven aan de Stichting R.K. begraafplaats St.-Barbara, die het zal opstellen in de gelijknamige kapel. Het parochiebestuur denkt nog over een wellicht te plaatsen, nog te verwerven vervangend altaar, daar de kathedraal an-

ders niet meer over een tabernakel in de kerkruimte zou beschikken.

Hoewel de kaalslag in de vijftiger jaren het interieur reeds ernstig heeft aangetast en het sacramentsaltaar niet compleet meer is, zijn wij van mening dat elke reductie in de nog aanwezige componenten ongewenst is. Gezien de overbodigheid van de actie — immers, zo komt het verplaatsen van het ene altaar naar de nu nog lege kapel en het zoeken van een nieuw altaar voor de kathedraal toch over — ligt het voor de hand het kunsthistorische belang te laten prevaleren boven de smaak van het parochiebestuur.

Het parochiebestuur deelt onze mening niet en stelt daarnaast dat de verplaatsing al voltooid is — ietwat voorbarig. Overleg met de gemeentelijke monumentencommissie moet nog uitwijzen of de verplaatsing van dit onderdeel van een rijksmonument conform de regels verlopen is.

De kapel op de R.K. begraafplaats te Utrecht

— Rens Swart

De restauratie van de in 1875 door Alfred Tepe ontworpen St.-Barbarakapel op de R.K. begraafplaats aan de Prinsesselaan te Utrecht is vrijwel voltooid. Het bestuur van de begraafplaats heeft aan de behoefte van de bezoekers aan een toegankelijke gewijde ruimte tegemoet willen komen. De fraaie, forse eenbeukige kapel met stergewelven zal weer een altaar krijgen: het elders in deze nieuwsbrief genoemde sacramentsaltaar uit de kathedraal. Een deel

van de onder de witkalk verdwenen sobere polychromie is gereconstrueerd. De ramen van Willem Mengelberg jr. in het koor en de tussen 1938 en 1955 door Henricus Kocken vervaardigde glazen in transepten en schip verlenen de ruimte een mooie gloed.

De Stichting R.K. Begraafplaats heeft ten behoeve van de restauratie een prentbriefkaart met een afbeelding van een raam van Kocken uitgegeven.

Ontwikkelingen in de regio Amsterdam

— Gert van Kleef en Guido Hoogewoud

De regio Amsterdam heeft in de afgelopen periode veel zorgen om het behoud van monumenten gehad, maar ook goede

resultaten geboekt. Het regiobestuur, dat bestaat uit ongeveer 8 tot 10 personen, waarvan enkele onlangs zijn toegetreden,

zet zich in voor het behoud van een groot aantal bedreigde Amsterdamse monumenten en organiseert voor de leden van het Cuypersgenootschap uit de omgeving jaarlijks een excursie.

Dit jaar werd bij deze excursie een bezoek gebracht aan twee kerken in Amstelveen: de Kruiskerk van architect Duintjer en de Pauluskerk van architect Kraan. Ondanks de stromende regen was er een goede opkomst.

De regio heeft op de hoorzitting bij Bureau Monumentenzorg de monumentenaanvraag verdedigd van de **Montessorischool 'De Zilvermeeuw'** van architect Lansdorp. Om te voldoen aan de z.g. Londo-normen zou men bij deze school de lokalen moeten vergroten, hetgeen de monumentale structuur van het gebouw zeer aantast.

Er worden veel activiteiten verricht om de **Oranjekerk** van architect Posthumus Meyjes te behouden, die volgens het kerkbestuur moet worden gesloopt en vervangen door nieuwbouw van een bejaardentehuis met kapel. De stadsdeelraad wil de kerk behouden door herbestemming en het bureau Monumentenzorg heeft inmiddels een positieve waardstelling uitgebracht. Het betreft hier de laatste negentiende- of vroeg-twintigste-eeuwse kerk die is gebouwd in een negentiende eeuwse wijk. Alle anderen zijn inmiddels gesloopt (o.a. Willibrordus buiten de Veste, Muiderkerk, Maria Magdalena) of in een enkel geval herbestemd (Vondelkerk).

Er is een publikatie geschreven in een lokale krant om de activiteiten te ondersteunen die moeten leiden tot het behoud van de voormalige Tramremise van architect A.L. van Gendt, de z.g. **Spijkerga-**

rage. Voor deze verwaarloosde remise aan de rand van het Vondelpark bestaan sloopplannen, maar is ook door herbestemming behoud mogelijk. Een particulier heeft een voorstel ontwikkeld om er een rijtuigmuseum in te vestigen.

De regio bereidt een in 1996 te houden **symposium** over monumentale schoolgebouwen voor. De aanleiding hiervoor is de problematiek van vrijkomende schoolgebouwen in het Plan-Zuid van en de fusie van het **Vossiusgymnasium** met een andere school, waardoor functiewijziging voor dit monumentale gebouw misschien noodzakelijk wordt.

De aanvragen van het Cuypersgenootschap voor plaatsing op de lijst van rijksmonumenten van de **Havencentrale** en de **Singelpanden** zijn afgewezen. De aanvragen hebben echter wel geleid tot plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst, waardoor de kans op behoud toch erg groot wordt. Al in eerdere gevallen is gebleken dat aanvragen voor de Rijkslijst niet in alle gevallen tot honorering leiden, maar wel vaak tot een zodanige publiciteit dat de kansen op behoud worden vergroot.

De regio heeft de plannen tot verbouwing van het **Olympisch Stadion** tot evenementenhal bestudeerd. In deze plannen verdwijnt de betonnen aanbouw. Er zal een advies ten behoeve van de stadsdeelraad worden opgesteld.

Zoals ook gepubliceerd in NRC-Handelsblad heeft het Cuypersgenootschap een aanvraag ingediend voor plaatsing van het bekende **Saskiahuis**, naast het Rembrandthuis, op de rijkslijst. Het gebouw is erg belangrijk voor de geschiedenis van het verdwenen Joodse leven in het betreffende stadsdeel.

Villa Maritima te Wassenaar ondanks bescherming gesloopt

— Gert van Kleef

Al geruime tijd bestonden er plannen om de Wassenaarse *Villa Maritima* te slopen en te vervangen door een gebouw met 17 appartementen. Tot op heden was sloop echter niet mogelijk, omdat het onderhavige object was beschermd als provinciaal monument. Helaas bleek echter onlangs bij de Raad van State dat de provincie Zuid-Holland, die nog maar weinig ervaring heeft met besluiten tot plaatsing op de provinciale monumentenlijst (er zijn tot op heden slechts enkele objecten op die lijst geplaatst), de waardstelling onvoldoende had onderbouwd. Om die reden heeft de Raad van State het plaatsingsbesluit vernietigd, zodat opnieuw de weg vrij kwam om de plannen voor nieuwbouw verder te ontwikkelen. Omdat het hier een monument betrof met landelijke betekenis heeft het Cuypersgenootschap de procedure gestart voor plaatsing van de villa op de rijkslijst van monumenten. Dit lag des te meer voor de hand omdat de villa in aanmerking kwam voor plaatsing op de groslijst (indicatieve lijst) van het Monumenten Selectie Plan.

Villa Maritima is volgens ontwerptekeningen van architect G.J. van der Mark in 1911 gebouwd in een stijl die een heroriëntatie vormt op de negentiende-eeuwse stijlen en als een vroeg produkt kan worden gezien van de Um-1800-stijl. Opdrachtgever was de toenmalige burgemeester B.P.S.A. Storm van 's-Gravesande, die een dominante rol heeft gehad in de ontwikkeling van Wassenaar tot landelijk bekend villadorp. Vervolgens is het pand in 1926 naar ontwerp van dezelfde architect uitgebreid naar de huidige toestand met serres en veranda. De voorgevel bestond uit een symmetrisch ingedeelde lijstgevel

met een risalerend middengedeelte dat de gootlijst doorbreekt. In het middenrisaliet bevond zich een ingangsportiek met serliana. De linkerzijgevel was voorzien van een tweelaags serre en de rechterzijgevel had een serre met erboven een overdekt terras, waarvan het dak op pijlers ruste. Boven de ramen van de serres en de openslaande deuren bevonden zich nog grotendeels de bovenlichten met glas-in-lood.

De villa was omringd door een zeer grote tuin met veel eiken en kastanjeboomen, een nog geheel gaaf koetshuis en een toegangshek bestaande uit pijlers met hardstenen plint en geprofileerde dekplaten. De oorspronkelijke aanleg, met ovale oprijlaan, vijver en paden, is op kadastrale kaarten goed zichtbaar, maar door verwaarlozing vervaagd.

De villa was een vroeg voorbeeld uit de overgangperiode naar de Um-1800-architectuur en bovendien in nog geheel gave toestand. Zelfs in het rijke bestand aan villa's uit de periode vóór 1930 in Wassenaar neemt het daardoor een bijzondere positie in. Daarnaast komt de veelvuldig toegepaste serliana weinig voor bij dit type villabouw.

Hoewel de villa niet is gebouwd als ambtswoning voor de burgemeester van Wassenaar, heeft het wel als woonhuis gediend van twee zeer belangrijke burgemeesters. Onder het bestuur van deze heren is Wassenaar veranderd van een eenvoudige agrarische gemeente met een enkel groot landgoed tot een villa- en tuindorp van nationale betekenis, ook in architectuurhistorische zin. Naast Bloemendaal en Wassenaar zijn er geen gemeenten aan te wijzen met een dergelijke grootschalige ontwikkeling van villa- en tuinwijken.

De minister had de aanvraag van het Cuypersgenootschap gehonoreerd met een voorlopige bescherming. Op de dag dat de bescherming werd afgegeven maakte de eigenaar echter gebruik van de al eerder door de gemeente Wassenaar afgegeven sloop-

vergunning en ving aan met de sloop op het moment dat de laatste bewoners nog hun interieur uit de villa aan het verhuizen waren. Een poging van het Cuypersgenootschap om de sloop stil te leggen mocht niet meer baten.

Aantasting markt Druten

— Jan Dekkers

De dorpskern van Druten wordt gekenmerkt door een behoorlijk aantal monumentale en beeldbepalende gebouwen, overwegend voorbeelden van landelijke bouwkunst, boerderijen en kleinschalige woonhuisarchitectuur, meestal twee lagen plus kap. In dat gebied neemt de hoog boven deze bebouwing uitrijzende St.-Ewaldenkerk van P.J.H. Cuypers in stedenbouwkundige zin een prominente plaats in; ze is het beeldkenmerk van het dorp en vormt een baken voor de wijde omgeving.

Het Cuypersgenootschap is nauw betrokken geweest bij de plaatsing van deze kerk op de Rijksmonumentenlijst. Daarbij heeft het Genootschap de gemeente Druten niet alleen gewezen op de bijzondere positie van de kerk in Cuypers' totale oeuvre, mede gelet op de samenhang met de prachtige pastorie, maar ook op de grote externe ruimtelijke kwaliteiten van het ontwerp. Argumenten, die toen con amore door het gemeentebestuur werden onderschreven... Des te pijnlijker was de verrassing, dat het gemeentebestuur, kort na de succesvolle afronding van de plaatsingsprocedure, deze argumenten plotseling niet langer geldig achtte bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan voor het centrum.

Door de voorgestelde grootschalige hoogbouw worden het silhouet van het dorp, de zichtlijnen — van dichtbij en van grote afstand — en de stedenbouwkundige

positie van het godshuis als beeldbepalend monument aangetast. De nieuwbouw komt zo dicht bij de kerk, dat gevreesd moet worden dat ze van invloed is op de lichtval door de glas-in-loodramen. De ensemblewaarde van kerk, pastorie en tuin gaan teloor door aanleg van een voetpad tussen de gebouwen. De indruk van een voor de historische dorpskern overdreven stedelijke vormgeving wordt nog versterkt door een gewilde, verre van zorgvuldig vormgegeven architectuur.

Tegen het plan rees verzet van de zijde van het parochiebestuur, de eigenaresse van kerk, pastorie en parochietuin, de Maas en Waalse Monumentenstichting *Baet en Borgh* en een aantal particulieren, winkeliers en omwonenden. Verzet, dat heeft heeft geresulteerd in Kroonberoep. De bezwaarmakers bevinden zich in goed gezelschap: ook de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is van mening dat het plan wat *overdone* is. De nieuwbouw is te hoog, te compact en niet passend in de omgeving. Qua schaal en maatvoering gaan de thans op papier staande gedachten — aldus de Rijksdienst — ver uit boven het incasseringsvermogen van de dorpskern van Druten. Door een dergelijke verstedelijking zal een desoriëntatie in de belevingswaarde van het centrum ontstaan. In het plan is bovendien geen enkele rekening gehouden met de oorspronkelijke hoofdstructuur van het dorp, welke gericht is op

het oude, bescheiden marktpleintje voor de St.-Ewaldenkerk. De dienst concludeert: „waar het bij de plan-procedure aan ontbroken heeft, is een zorgvuldige serieuze stedenbouwkundige analyse van de thans aanwezige historisch-ruimtelijke kwaliteiten”.

Baet en Borgh en het Cuypersgenootschap bepleiten een oplossing die de stedenbouwkundige eenheid van het kerkelijke complex respecteert en het silhouet van de kerk vrij laat, een volwaardige buffer tussen de kerk en pastorie enerzijds en de qua massa te dwingende nieuwbouw anderzijds. Het inmiddels uitgebrachte *Des-*

kundigenbericht t.b.v. de Raad van State bevat de suggestie om de bouwhoogten terug te nemen. De adviseur erkent de grote cultuur-historische waarde van het kerkelijke domein. Hij is van oordeel de thans aangegeven bouwmogelijkheden de relatie die nu nog bestaat tussen kerk, pastorie, tuin en markt geheel verstoort. Hij vindt dat dit — voor Druten, ja zelfs voor Nederland — unieke element tot uitgangspunt moet worden genomen bij de herontwikkeling van het gebied.

De zitting terzake van het Kroonbe-roep vindt plaats op 9 februari 1995.

Aanvraag rijksbescherming watertoren Roermond

— Gert van Kleef en Bernadette van Hellenberg Hubar

De commotie in de regionale pers rond het voornemen van de NS om de watertoren op het emplacement van Roermond te slopen heeft geleid tot de aanvraag van het Cuypersgenootschap om de toren te plaatsen op de rijkslijst voor monumenten. Hierbij wordt samengewerkt met de *Stichting tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek*.

Het betreft een toren van de bekende architect Sybold van Ravesteyn, wiens oeuvre door sloop zeer sterk is uitgedund. Nog belangrijker is echter dat watertorens ten behoeve van de spoorwegen — een herinnering aan de periode met stoomtractie — zeer zeldzaam zijn en dat met de laatste exemplaren behoedzaam moet worden omgegaan.

De gang van zaken rond deze watertoren heeft duidelijk gemaakt dat de NS op vrij willekeurige wijze met het industriële erfgoed omgaat. In 1993 werd nog een plan bij de gemeente Roermond ingediend voor een fietsenstalling, waarbij de watertoren

als onderdeel van een ensemble was opgenomen. In die plannen zou de watertoren een *upgrading* ondergaan en zouden de gevels lichtgrijs worden geschilderd.

Het was daarom heel verrassend dat de NS nog geen jaar later voor dezelfde watertoren een sloopvergunning aanvroeg en stelde dat handhaving op bedrijfseconomische gronden niet haalbaar is.

Vanuit het Cuypersgenootschap is ook naar voren gebracht dat niet alle spoorweggebouwen in alle gevallen een duidelijke functie hoeven te hebben. Ook als opname in de nieuw te ontwerpen fietsenstalling niet langer wordt gewenst, is de toren als vrijstaand kunstwerk zeer goed te handhaven. Deze minimale variant — de watertoren te laten bestaan als folly — was ook de grondslag van de opname van de toren in het ontwerp voor de fietsenstalling. Ook in dit ontwerp diende de toren uitsluitend als herkenningspunt en zeker niet om tot in de nok fietsen in op te bergen.

Gezien het grillige karakter van de be-

sluitvormingsprocessen binnen de NS — eerst *upgrading* en korte tijd daarna weer sloop — lijkt het raadzaam het gebouw

te beschermen, omdat alleen hiermee enige zekerheid ontstaat dat de watertoren daadwerkelijk behouden blijft.

Actueel kerknieuws

— Leo Dubbelaar

Ons lid Leo Dubbelaar vergaart al geruime tijd alle mogelijke informatie betreffende negentiende- en twintigste-eeuwse kerken in geheel Nederland. Hij is daardoor goed op de hoogte van de actualiteiten rond de kerken. In dit nummer wordt het actuele nieuws uit de noordelijke en oostelijke provincies gepubliceerd. In het volgende nummer volgen berichten uit andere delen van Nederland. Aanvullingen en op- of aanmerkingen zijn van harte welkom. (Red.)

Provincie Groningen

In Groningen werd in juli 1994 de H. Hartkerk aan de Moesstraat afgebroken. De toren zal — fungerend als liftkoker — in het nieuw te bouwen appartementencomplex worden opgenomen. De driebeukige neoromaanse, in rode baksteen opgetrokken kerk werd onder architectuur van Jan Stuyt in 1912-1913 gebouwd. In 1960 werd het interieur al gemoderniseerd en verdween de oorspronkelijke inrichting.

In de gevarenzone komt de St.-Franciscuskerk aan de Zaagmuldersweg. Deze kerk, ontworpen door Dom P. Bellot en H.C. van de Leur, werd in 1932-1934 gebouwd. Het interieur, geïnspireerd op de Byzantijnse bouwkunst, bezit altaren van het atelier Brom en belangrijke gebrandschilderde ramen van Joep Nicolas. De kruiswegstaties zijn door Charles Eyck vervaardigd. Het plan is de kerk binnenkort te sluiten en af te stoten. Actie is hier geboden.

In 1994 is de restauratie gereed gekomen van de St.-Bonifatiuskerk te **Wehe-Den Hoorn**. De kerk is een belangrijk bouwwerk uit 1926-1927 en werd ontworpen door Jos. en Pierre Cuypers.

Naar mijn weten zal binnenkort wor-

den begonnen of is men reeds begonnen met de broodnodige restauratie van de Cuyperskerk te **Kloosterburen**, gebouwd in 1869-1870. Hopelijk worden de dakpellen op het schip weer gereconstrueerd.

Provincie Friesland

In 1994 is de restauratie van de St.-Vituskerk (1868-1870) van P.J.H. Cuypers te **Blauwhuis** gereed gekomen. Mede dankzij de inspanning van het Cuypersgenootschap werd de monumentale kerk van de ondergang gered.

In 1994 is men begonnen met de broodnodige restauratie van de St.-Willibrorduskerk te **Lemmer**. Deze monumentale driebeukige neogotische kruisbasiliek met toren van N. Molenaar werd in 1900-1901 gebouwd. Het fraaie interieur bezit nog vrijwel de complete oorspronkelijke inrichting.

In **Sloten** werd in de zomer van 1994 de St.-Franciscuskerk gerestaureerd, gebouwd in 1933-1934 naar ontwerp van Arjen Witteveen.

Provincie Overijssel

In **Delden** kwam in 1994 de restauratie van het interieur van de neogotische St.-Blasiuskerk gereed, gebouwd in 1872-

1873 door H.J. Wennekers. Hierbij werd gelukkig de neogotische polychromie uit 1926 gereconstrueerd, zodat het interieur zijn schoonheid heeft teruggekregen. Deze schilderijen verdwenen in 1966-1967 onder een dikke laag bruine verf.

De restauratie van de monumentale Geref. Plantagekerk in **Zwolle**, gebouwd in 1874-1875 door J.W. Bosboom, kwam in april 1994 gereed.

Provincie Gelderland

In **Arnhem** wordt eerdaags begonnen met de broodnodige restauratie van het interieur van de St.-Martinuskerk, gebouwd in 1874-1875 naar ontwerp van A. Tepe. Vooral het koor is er door een slecht herstel van de oorlogsschade slecht aan toe.

De kerk van Maria Onbevlekt Ontvangen aan de Van Slichtenhorststraat staat op de nominatie gesloten te worden. Het interieur wordt geteisterd door lekkages. De kerk is een fraai ingebouwde driebeukige kruisbasiliek in romano-gotische vormen. Apart en zeldzaam is de voorgevel met twee lage romaans aandoende torens en roosvenster. Het interieur heeft zeldzame schitterende gebrandschilderde glazen van F. en Joep Nicolas. Ook bezit de kerk een fraai hoofdaltaar. De kerk werd naar ontwerp van Tepe-leerling W.G. Welsing in 1910-1911 gebouwd. Actie is nodig om de kerk van de ondergang te redden.

De uitwendige restauratie van de toren van de Annakerk in **Bergharen**, gebouwd in 1893-1894 naar ontwerp van C. Franssen, kwam in 1994 gereed.

In 1992 werd het interieur van de R.K. St.-Barbarakerk (1885-1886, P.J. van Genk) in **Culemborg** gerestaureerd. Helaas werd wegens geldgebrek de neogotische polychromie niet hersteld. De fraaie neogotische preekstoel met schelpklankbord (1911 N. Molenaar) verhuisde helaas naar het voorschip, waar een aparte doop-

ruimte met doopvont werd ingericht.

Het exterieur van de indrukwekkende Calixtuskerk in **Groenlo**, in 1907-1908 gebouwd door Jos. Cuypers en Jan Stuyt, werd in 1992-1993 gerestaureerd. Het fraaie interieur, aangetast door vochtuitslag, wacht nog op een broodnodige restauratie. In 1993 werd in het zuidtransept het uit de gesloopte kerk De Liefde (P.J.H. Cuypers) uit Amsterdam afkomstige zeer fraaie Adema-orgel (1926) geplaatst.

1994 was gelukkig een rustig jaar voor **Nijmegen** na jaren van afbraak van diverse kerken en kloosters. De sloop van de Theresiakerk in november 1993 ligt nog vers in het geheugen. We moeten nog wel alert blijven voor de overgebleven kerken. Vooral de toekomst van de Antonius van Paduakerk (1916, Jos. Margry) aan de Groesbeekseweg is onzeker.

De Groenstraatkerk uit 1909-1910 van A. Margry zal eerdaags gerestaureerd worden, na een jarenlange strijd om het behoud.

Over het Dominicanerklooster Albertinum aan de Heyendaalseweg kunt u elders in deze uitgave lezen.

Te **Ubbergen** werd in 1994 de kapel van het monumentale en fraai gelegen voormalige pensioonaat Notre Dame des Anges 'De Rafter', gebouwd in 1910-1916 door J. van Groenendael, in oude staat hersteld. In 1990 werd de kapel geteisterd door brand, waarbij het dak met torentje en het interieur verwoest werden.

In **Vierakker-Wichmond** (gemeente Vorden) werd in 1868-1869 de fraaie driebeukige hallenkerk met toren gebouwd, ontworpen door H.J. Wennekers. Zeer belangrijk is de gave rijke inrichting van het Bernulphusgilde. Helaas zijn de schilderijen in een dusdanig toestand dat ze dringende restauratie behoeven. Hopelijk zal dit binnenkort gebeuren.

In 1992 werd begonnen met de grote restauratie van de imposante St.-Werenfriduskerk in **Zieuwent** (gemeente Lichtenvoorde). Dit voorname werk van architect J.W. Boerbooms werd in 1898-1899 gebouwd.

Provincie Utrecht

In **Amersfoort** wordt de St.-Henricuskerk aan de Paulus Borstraat bedreigd door sluiting en sloop. In 1907-1908 werden koor, transept en een deel van het schip onder architectuur van H. Kroes gebouwd; in 1933-1934 werd de kerk afgebouwd en verbouwd door verlenging van het schip en bouw van een sobere toren. Bij de afbouw werd de grote kruisingstoren vervangen door een kleiner torentje. Het interieur werd in de jaren zestig gemoderniseerd. De kerk ligt zeer beeldbepalend in de hooggelegen wijk Soesterkwartier en vormt een belangrijk herkenningspunt aan de noordzijde van het laaggelegen spoorwegemplacement. Actie is nodig om het gebouw te behouden.

Tussen de dorpen **Loenen en Loenersloot** werd in 1857-1858 een eenbeukig kerkje gebouwd in zogenaamde 'stucadoorsgotische' stijl. De architect is nog onbekend. In 1964 werd het kerkje gesloten nadat in het dorp Loenen een nieuwe kerk was gebouwd. De kerk werd verbouwd tot filmlaboratorium, waarbij de toren werd afgebroken. In 1992 kwam het leeg te staan. Plannen van de gemeente om de kerk af te breken t.b.v. woningbouw worden vertraagd door een omvangrijke bodemverontreiniging. De kosten voor bodemsanering bedragen ca. 2 miljoen gulden. Actie is nodig om deze toch wel zeldzame kerk te behouden.

In 1993 werd begonnen met een omvangrijke restauratie van de fraaie St.-Nicolaaskerk te **Nieuwegein** (Jutphaas) aan de Utrechtsestraatweg. Hierbij krijgt

de kerk, gebouwd in 1874-1875 naar ontwerp van A. Tepe en met een zeldzaam Bernulphusgilde-interieur, haar schoonheid terug.

Het belangrijke interieur van het Bernulphusgilde van de 'kathedraal van het Sticht', de St.-Michaëlkerk te **Schalkwijk** (gemeente Houten), wacht nog steeds op een broodnodige restauratie. De polychromie is zwaar aangetast door vocht. De kerk, ontworpen door A. Tepe en gebouwd in 1878-1879, werd uitwendig gerestaureerd in 1981-1982.

De kathedraal van het aartsbisdom Utrecht, de Ste.-Catharinakerk in **Utrecht**, ondergaat haar zoveelste restauratie. Zie het artikeltje van Rens Swart elders in deze Nieuwsbrief.

De restauratie van de St.-Willibrorduskerk aan de Minrebroedersstraat in Utrecht, met haar zeer fraaie complete interieur, is in volle gang. De kerk werd in 1876-1877 door A. Tepe gebouwd. Vanwege de financiële aspecten wordt de restauratie gefaseerd uitgevoerd. De vieringtoren, die gevaarlijk doorzakte en grotendeels op het gewelf rustte, is inmiddels gereed. Het op instorten staande gewelf van het zuidertransept is gered. Momenteel wordt het koor onder handen genomen. Te zijner tijd zal ook het zwaar verwaarloosde gepolychromeerde interieur zijn oorspronkelijke schoonheid terugkrijgen.

Het ziet er naar uit dat de jarenlang bedreigde en verwaarloosde St.-Josephkerk aan de Draaiweg toch voorlopig behouden blijft. Wel zal de omliggende bebouwing dienen te verdwijnen voor woningbouw. De driebeukige neogotische kerk werd in 1900-1901 gebouwd. Architect was G.A. Ebberts, leerling van A. Tepe. Het interieur bezit een fraai orgel van Meyer, gebouwd in 1860 en afkomstig uit Herford in Duitsland, en een zandstenen hoofdaltaar.

In september 1992 werd de H. Hartkerk van Jos. Duynstee (1927-1929) in Oudwijk voor de eredienst gesloten. Gelukkig is de kerk gemeentelijk beschermd en zal zij worden behouden. Het interieur zal waarschijnlijk worden verbouwd tot wooneenheden.

De kerk van Onze Lieve Vrouw van Goede Raad aan de Bosboom Toussaintstraat (Jos. Duynstee, 1920-1921) is eind 1993 gesloopt. Door verpaupering en tegenstand kon de kerk, die op de gemeentelijke monumentenlijst stond, helaas niet worden gehandhaafd. Bij de afbraak ging ook het belangrijke fresco op het absisgewelf uit 1933 van Charles Eyck verloren. Een gedeelte van de fraaie ramen van Max Weiss werd overgebracht naar de St.-Vituskerk te Hilversum, een ander deel naar Brasschaat.

De St.-Pauluskerk uit 1936 aan de Linnaeuslaan in de wijk Tuindorp, ontworpen door Giacomo Stuyt, zoon van Jan, werd in mei 1994 afgebroken. Met haar sobere maar fraaie tweetorenfront was de kerk ook stedenbouwkundig van groot belang.

De St.-Antoniuskerk aan de Kanaalstraat in de wijk Lombok werd terecht op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst, nadat het kerkbestuur een sloopvergunning had aangevraagd. De kerk, ontworpen door Jos. Cuypers en Jan Stuyt, werd in 1902-1903 gebouwd. Het is een van de eerste belangrijke kerken waarbij afgeweken werd van de heersende neogotiek.

In **Woerden** is men bezig het oude karakter van het interieur van de Bonaventurakerk van N. Molenaar te herstellen door de neogotische polychromering te herstellen. Over de geschiedenis en restauratie van deze kerk verscheen recent een fraai boek van ons lid Gerda Zeegers.

Colofon

Nieuwsbrief

Uitgave van het Cuypersgenootschap. Verschijnt driemaal per jaar. Mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen kunnen worden ingezonden. Opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van het bestuur.

Redactie: H. Landheer en L.M.Th. Swart, De Blickestraat 199, 3572 WC Utrecht, telefoon 030 - 715212

Correspondent kerken: L.W. Dubbelaar

Ontwerp en TeX-zetwerk: L.M.Th. Swart

De Sluitsteen

Wetenschappelijk tijdschrift van het Cuypersgenootschap. Verschijnt tweemaal per jaar.

Redactiesecretariaat: Architectura & Natura Pers, Leliegracht 44, 1015 DH Amsterdam

Cuypersgenootschap

Het Cuypersgenootschap, opgericht op 15 januari 1984, is een vereniging tot behoud van negentiende- en twintigste-eeuws cultuurgoed in Nederland.

Secretaris: drs. B.C.M. van Hellenberg Hubar, Burgemeester Minkenberglaan 11, 6109 AL Ohé en Laak, telefoon 04755 - 1794

Ledenadministratie en penningmeester: G.M. van Kleef, Jonkerlaan 26, 2242 GE Wassenaar, telefoon 01751 - 40694, 070 - 302 14 34 (kantoor), telefax 070 - 361 79 01

Het lidmaatschap kost f 35 per jaar. Giften aan het Cuypersgenootschap zijn aftrekbaar voor de belasting

Postbank: giro 4835002 te Wassenaar
Kamer v. Koophandel Roermond v 176721

Cuypersgenootschap regio Amsterdam
Secretaris: M.B. de Roever, Milletstraat 26, 1077 ZE Amsterdam, telefoon 020 - 6646916 of 6764024 (werk), telefax 020 - 6750596